

JEBRON INFO

MAANDELIJKS DIGITAAL INFOBLAD

september oktober 2022

JEBRON

2022-2023

Inhoud

- 02 Enkele teksten ter bezinning
- 05 God is in “Waardanook”
- 07 EEN MISSIE ALS PRIESTER-ARBEIDER
- 09 Christenen voor het Socialisme: een korte historiek en een persoonlijk getuigenis.
- 12 Welke regels krijgen prioriteit?
- 15 ‘Vooral geen vragen stellen bij de rijken? Techno-optimisten lijden aan een pijnlijke vorm van therapeutische hardnekkigheid’
- 18 Nieuw rechts droomt van grote lullen
- 21 Wij hebben ons vergist, Johan de Boose, schrijver en Ruslandkenner.
- 23 Oekraïne, de Derde Wereldoorlog en de routekaart van paus Franciscus
- 28 Auteur Jonathan Littell: ‘Compromissen met Poetin zouden een catastrofe zijn’
- 31 AGENDA SEPTEMBER – OKTOBER – NOVEMBER 2022

Enkele teksten ter bezinning

Van Hier

(Gelezen op de Facebookpagina van Geert Dedecker)

Een mens moet zot zijn om naar hier te komen.
Klanken waar ge geen touw aan vast kunt knopen en
altijd grijs en altijd nat. En ge toont uw kapotte valies
en ze zeggen direct: smijt die maar weg.
En ge smijt die weg. En ge raapt ze weer op.
En ge denkt: ik ben hier weg. Dat ze hun grijs en hun nat en
hun mottige woorden steken waar het donker is.
Maar ge blijft. Uw valies steekt ge onder uw vel,
ge verft uw huis in zon, ge kleedt u warm, ge leert de verhalen.
En uw voeten raken vast in de grond. En ge wordt de grond.

Ge kunt het draaien en keren zoals ge het wilt maar ze zijn van hier geworden.
Ge moet uw oor maar te luisteren leggen en ge hoort het vanzelf.
Wij zijn alles wat ge hoort.
Op straat en op een ander.
Alle verhalen.

Wij zijn van hier.
Want wij komen van ver
om van hier te zijn.

Els Beerten

Over de Liefde

(in De Standaard van 7 april 2022)

De mooiste liefdeszin in het Nederlands werd in 2003 geschreven door Arthur Japin

“Dit is het enige wat telt, lieverd, dat iemand meer in je ziet dan je wist dat er te zien was.” Deze zin, uit de roman Een schitterend gebrek (2003) van Arthur Japin, is verkozen tot mooiste liefdeszin van Nederland. De zin werd verkozen via een peiling van de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek in aanloop naar de Boekenweek. Die start zaterdag en heeft als thema ‘Eerste liefde’.

Japin reageerde in het Nederlandse radioprogramma Met het oog op morgen verheugd, al moest hij toegeven dat hij niet meer wist waar precies de zin stond in zijn boek. “Anderen kennen mijn werk blijkbaar beter dan ik.” Hij gaf ook aan de zin zelf niet zo bijzonder of mooi te vinden. “Maar hij is wel kernachtig. Het is een zin die dicht bij me ligt, en dat is sowieso het geheim van dit soort dingen: als je dicht bij jezelf blijft, bij iets wat je zelf hebt ervaren, dan heb je de grootste kans dat mensen zich erin herkennen.”

De zin van Arthur Japin haalde het onder meer van een zin van Anne Frank (“Ik voel als ik eraan denk, vandaag nog zijn mijn wang tegen de mijne met dat heerlijke gevoel, dat alles goedmaakt”) en van Connie Palmen (“Ik wil dat je eeuwig leeft, zeg ik tegen hem”). Ook ‘hebban olla vogala’, één van de oudste bekende zinnen in het Oudnederlands, stond in de top 10. Ook Griet op de Beeck (“Ik wil hem beloven dat ik hem bijeen zal rapen als hij in stukjes uit mekaar is gevallen”) en Hugo Claus (“Ik schrijf je neer op papier, terwijl je als een boomgaard in juli zwelt en bloeit”) stonden op de shortlist.

DESIDERATA – Verlangen

Wees jezelf,

Veins vooral geen genegenheid,

Maar wees evenmin cynisch over de liefde.

Want bij alle dorheid en ontevredenheid

Is zij eeuwig als het gras.

Volg de loop der jaren met gratie.

Verlang niet naar een tijd die achter je ligt.

Kweek geestkracht aan om bij een onverwachte tegenslag beschermd te zijn.

Maar verdriet jezelf niet met spookbeelden.

Vele angsten worden uit vermoeidheid en eenzaamheid geboren.
Leg jezelf een gezonde discipline op,
maar wees daarbij lief voor jezelf.
Je bent een kind van het heelal.
Niet minder dan de bomen en de sterren.
Je hebt het recht om hier te zijn.
En al is het je duidelijk of niet duidelijk,
toch ontvouwt het heelal zich zoals het zich ontvouwt.

En zo is het goed.
Heb vrede met God.
Hoe je ook denkt dat Hij moge zijn.
En wat je werk of inspiraties ook moge zijn.
Hou vrede met je ziel,
in de lawaaierige verwarring van het leven.

Nieuwe confrontatie met het onmogelijke

Naar aanleiding van de dood van de 5-jarige jongen Rayan in Marokko toen hij in een lege waterput viel, schreef Mustapha Laamech, oud-leerling van de school in Marokko waar ik ooit werkte, het volgende. Mooie Islamitische spiritualiteit.

"Met de bescherming en zegeningen van Allah is Rayan geschapen om harten en mensen te verenigen.

Rayan creëerde genegenheid en genade voor de wereld.

Rayan wiste verschillen tussen rassen en religies uit.

Rayan maakte dat de diplomatieke relaties tussen burens werden hersteld.

Rayan maakte dat de Koran werd geciteerd en smeekbeden van het scheepsel aan zijn Schepper.

Rayan maakte dat er bedevaart-rituelen buiten Mekka geschieden.

Rayan is geschapen om ons Allah en de profetische lof te herinneren.

Jij bent geschapen voor deze taak, zoon, jij was de juiste man op de juiste plaats.

Gefeliciteerd

voor al deze prestaties in die korte periode van 5 jaar, en zonder terugkeer.

Moge Allah je accepteren als een martelaar, en je maken tot een van de eeuwige kinderen, zodat je tussen de paradijsvogels vliegt.

God is in “Waardanook”

Door Marga Haas

In ‘De Bijbel’ augustus 2022

Het is een bekend verhaal. Jakob vlucht voor zijn tweelingbroer Esau. Hij heeft de zegen voor de eerstgeborene aan hun blinde vader Isaak ontfoetseld door zich voor te doen als zijn nét iets oudere broer. Esau is woest. ‘Ik zál hem!’ Moeder Rebekka vreest voor het leven van haar jongste en stuurt hem naar haar broer Laban in Haran. En dan krijgt Jakob zijn beroemde droom. Maar waar gebeurt dit precies?

In [Genesis 28:10-19](#) horen we:

Jakob verliet dus Berseba en ging op weg naar Charan. Op zijn tocht kwam hij bij een plaats waar hij bleef overnachten omdat de zon al was ondergegaan. Hij pakte een van de stenen die daar lagen, legde die onder zijn hoofd en ging op die plaats liggen slapen. Toen kreeg hij een droom. Hij zag een ladder die op de aarde stond en helemaal tot de hemel reikte, en daarlangs zag hij Gods engelen omhooggaan en afdalen. Ook zag hij de HEER bij zich staan, die zei: ‘Ik ben de HEER, de God van je voorvader Abraham en de God van Isaak. Het land waarop je nu ligt te slapen zal Ik aan jou en je nakomelingen geven. Je zult zo veel nakomelingen krijgen als er stof op de aarde is; je gebied zal zich uitbreiden naar het westen en het oosten, naar het noorden en het zuiden. In jou en je nakomelingen zullen alle volken op aarde gezegend worden. Ikzelf sta je terzijde, Ik zal je overal beschermen, waar je ook heen gaat, en Ik zal je naar dit land terugbrengen; Ik zal je niet alleen laten tot Ik gedaan heb wat Ik je heb beloofd.’ Toen werd Jakob wakker. ‘Dit is zeker,’ zei hij, ‘op deze plaats is de HEER aanwezig. Dat besepte ik niet.’ Eerbied vervulde hem. ‘Wat een ontzagwekkende plaats is dit,’ zei hij, ‘dit is niets anders dan het huis van God, dit moet de poort van de hemel zijn!’ De volgende morgen vroeg zette Jakob de steen die hij als hoofdsteun had gebruikt rechtop, en wijdde hem door er olie over uit te gieten. Hij gaf die plaats de naam Betel, maar voordien heette die stad Luz.

Er viel me iets op toen ik dit verhaal hardop las in de Naardense vertaling. In vers 10 en 11 staat daar: ‘Jakob trekt weg van Beëer Sjeva en gaat op Haran aan. Hij bereikt het oord en overnacht daar. Hij neemt een van de stenen van het oord en legt die aan zijn hoofdeinde. Zo slaapt hij in, in dat oord.’ Wat gek! Drie keer ‘het oord’ in één enkel vers. Jakob is nog niet in Haran, dus daar verwijst ‘het oord’ niet naar. Maar de verteller heeft het wel over ‘hét oord’. Vreemd.

In dat oord droomt Jakob de bekende droom van die ladder die van de aarde aar de hemel reikt en waarover engelen opklimmen en neerdalen. Hij ziet en hoort de God van Abraham en Isaak, die hem land en nakomelingen belooft en zegt ‘Ik ben met je’. Jakob wordt wakker en erkent dat de Ene daar aanwezig is. Voorheen, zegt het verhaal, heette het daar Luz. Kijk. Nu wordt het nog vreemder. Waarom doet de schrijver van Genesis zo ingewikkeld als dat oord een naam heeft, namelijk Luz? Waarom maakt hij een plaats met een naam naamloos? Waarom schrijft hij niet gewoon: Jakob kwam bij Luz; hij overnachtte daar en droomde?

Naamloosheid

De Bijbelschrijvers bedienen zich vaker van naamloosheid. Een naamloos mens of een naamloze plek. Daarmee maken ze de verhalen niet onpersoonlijk, maar bovenpersoonlijk. Als er een

naamloze man of vrouw ten tonele wordt gevoerd, is dat niet een 'niemand', maar een 'iedereen'. Iedereen zou die mens kunnen zijn. Een naamloos iemand is een uitnodiging. Wij mogen onszelf in die mens zien. Als er sprake is van een plek zonder naam, dan gaat het de schrijver niet om die specifieke plek, maar vertelt hij iets dat overal, wanneer dan ook, waar dan ook gebeurt of zou kunnen gebeuren. Dat de schrijver van Genesis in een bijzinnetje toevoegt dat die plek vroeger Luz heette, benadrukt dat hij die plek eerder expres naamloos liet. 'God is hier', erkent Jakob. God is *anywhere*. God is in Waardanook.

Overal huist God

Op die plek, Waardanook, ervaart Jakob de tegenwoordigheid van God. Hij bereikt die plaats, gaat er slapen, wordt wakker en weet dan: 'Op deze plaats is de HEER aanwezig. Dat besepte ik niet.' Nee, inderdaad, hij was het zich niet bewust; hij moest eerst wakker worden. Grappig genoeg gebeurt dat in zijn slaap. Door zijn droom zijn hem de ogen geopend voor de Aanwezige. Jakob zet een steen rechtop en zalft deze. Hij noemt deze plek Betel. Dat betekent: huis van God. Jakob zegt daarmee: deze plek is huis van God, op deze plek woont God. Maar wij weten inmiddels: deze plek is niet precies die plek, maar anywhere. Waardanook is het huis van God. Of, andersom: het huis van God is waar dan ook.

'God is overal en te allen tijde op gelijke wijze tegenwoordig', schrijft de middeleeuwse mysticus Meester Eckhart. God is waar dan ook en wanneer dan ook op gelijke wijze tegenwoordig. Altijd en overal te ervaren voor iedereen. Alleen: wij zijn het ons vaak niet bewust. Onze ogen zijn er niet voor geopend. Wie zijn ogen er stap voor stap (of soms plotsklaps, door een crisis bijvoorbeeld) voor laat openen, die gaat het zien. Die gaat God zien achter, in, onder alles. Elke situatie is thuis, is bergplaats voor God. Hij is aanwezig, overal en altijd, maar verborgen in de diepte van het bestaan. In de meest verheven ervaring en in het meest alledaagse klusje, en dat op gelijke wijze.

God laat zich 'hier' kennen, ervaren, zien, voelen, horen – maar ik, ik zie het zo vaak niet. Ik loop eraan voorbij, omdat ik gericht ben op mijn eigen plannen en doelen. Omdat ik denk dat God zus of zo is en ik Hem misloop omdat Hij anders blijkt te zijn dan ik me had voorgesteld. Omdat ik geleerd heb te denken dat God alleen in kerken en tempels woont. Maar God woont in Waardanook.

Marga Haas is geestelijk verzorger in een hospice en publiceert tweewekelijks een overweging bij een Bijbeltekst op haar site *Parelduiken in de Bijbel*. Ook deze blog verscheen daar.

EEN MISSIE ALS PRIESTER-ARBEIDER

tussen mensen en voor de mensen op de fundamenten van het Evangelie

Ivan Lammens uit Dormaal is een man met een missie. Jezus Christus en de Kerk staan centraal. Al heel zijn leven. Als arbeider tussen de arbeiders. Als verdediger van mensen die geen woorden vinden. Als bemiddelaar voor mensen die niet de juiste woorden vinden. Het leven heeft ook hem niet gespaard. Lichamelijk niet, want hij is zwaar ziek geweest. Mentaal niet, want hij heeft -naar eigen zeggen- periodes gekend waarin 'het geknakte riet gebroken werd'. Wat echter niet te breken valt bij Ivan is zijn onversaagde liefde voor mensen. Voor de minsten het eerst en het meest.

Ik ben geboren en opgegroeid in een eenvoudig boerengezin. In het kleine landbouwbedrijf was hard labeur nodig om de eindjes aan elkaar te knopen.

In een maatschappij waar geld en macht het voor het zeggen hebben heb ik in die gezinssituatie ook ervaren wat "armoede" en "niet meetellen" betekent.

Ik denk dat hier de basis werd gelegd voor m'n latere pastorale keuze als priester-arbeider. M'n middelbare studies heb ik gedaan in de tuinbouwschool in Sint-Truiden. Het was de bedoeling om het ouderlijke bedrijf om te bouwen tot een fruitbedrijf, en het op die manier leefbaar te houden.

Maar de crisis in de fruitsector van de jaren '60 -'70 zorgde er voor dat ik na m'n legerdienst als arbeider aan de slag ging bij de Belgische Spoorwegen. In de werkplaatsen van Schaarbeek kreeg ik al vlug het gevoel van "thuis" te zijn. Heel veel spontane contacten zorgden voor sterke collegiale verbondenheid.

Hoe heb ik dan vanuit die situatie de stap gezet naar 'priester worden'?

Van jongs af was ik misdienaar, en ben dat gebleven tot ik naar het seminarie ging. Ik dacht dikwijls aan priester worden als ik in de kerk was, en vooral tijdens mijn legerdienst, door het toedoen van een bijzonder goede aalmoezenier.

Zes jaar studeren zonder inkomen, dat leek mij niet haalbaar. Ik bleef verder werken bij de spoorwegen, tot ik op een dag over het C.P.R.L. (Centrum voor priesteropleidingen op rijpere leeftijd) las in het parochieblad. Een opleiding in de weekends, van vrijdagavond tot zondagmiddag. Hier zag ik een kans, ik kon blijven zorgen voor een inkomen en studeren tegelijkertijd.

Emiel Tobback, een zalige man, was er toen directeur. Ik ben aan de opleiding begonnen met de bedoeling richting parochiepastoraal te gaan. Tijdens een sessie rond priesterbeelden is er ook een priester-arbeider komen getuigen. Toen ik die man hoorde dacht ik: 'Dat is waar ik nu mee bezig ben op m'n werk: dicht bij de mensen staan, hen goed beluisteren en bemoedigen, opkomen tegen onrecht en misbruiken. Gewoon als arbeider tussen de arbeiders.' De Kerk was van hen vervreemd, toen, en nu ook nog.

Door zo tussen de mensen te staan wilde ik heel laagdrempelig een "teken" zijn van Jezus en het evangelie, en op die manier een getuige zijn dat Kerk en geloven ook met hun leven te maken wilde hebben.

Wat mij ten zeerste verwonderde was de massale steun die ik kreeg van m'n collega arbeiders in en voor m'n priester-zijn. Daardoor kon ik echt één van hen blijven. Mede op hun vraag werd ik vakbondsafgevaardigde, wat me hielp om hen nog meer nabij te zijn in het raadgeven rond rechten en plichten als arbeider. Ik trad dikwijls op als bemiddelaar in hiërarchische conflicten.

Als ik nu terugkijk op die periode ben ik daar vooral mezelf kunnen zijn, en heb ik bij velen een kerkbeeld aangereikt van vriendschap en solidariteit op een evangelische basis. Jezus was ook gewoon mens tussen de mensen, zonder pracht en praal. In Gods naam, in naam van de liefde, was hij mensen nabij, de armsten en eenvoudigsten het meest. Bij m'n priesterwijding had ik daarom het evangelie van de Barmhartige Samaritaan gekozen, en bij m'n daarop volgende dankviering het evangelie waar Jezus zegt: "Ik prijs u Vader, Heer van hemel en aarde, omdat Gij deze dingen verborgen gehouden hebt voor wijzen en verstandigen, maar ze hebt geopenbaard aan kleinen ... . Ik ben zachtmoedig en nederig van hart ... ."

Als priester-arbeider heb ik ook altijd (in de weekends en ook 's avonds) meegewerkt op de parochies. In 2001 werd mij gevraagd om federatiepastoor te worden. Ik heb dat aanvaard, en nog drie jaar gecombineerd met m'n werk in Schaarbeek. Als priester-arbeider ben ik toen gestopt omdat ik de zorg voor m'n vader op mij wilde nemen. Dat is mij gelukt, hij is na een lange periode van ziekte thuis mogen overlijden. Deze zorg zag ik als een "wederdienst" voor wat m'n ouders mij hebben meegegeven aan liefde en waarden, ondanks hun eenvoudige en financieel moeilijke situatie. Zij blijven de mensen waar ik met een zeer groot respect naar opkijk.

Vandaag ben ik vijf jaar met pensioen, na een periode van zware gezondheidsproblemen. Ik ben en blijf er voor de mensen, als mens en als priester, op een eenvoudige open manier. Zo heb ik het dikwijls opgenomen voor de mensen in een plaatselijk asielcentrum. Bij de voorbereiding en de start van dit centrum was er immers veel tegenkanting. Niet op grote vergaderingen, maar wel individueel heb ik toen veel mensen geholpen om hun horizon te verruimen en oog te hebben voor de mens in en achter de vluchteling. Ondertussen zijn die mensen zo goed als allemaal aanvaard en zijn de spanningen miniem.

Ik heb nog vele goede contacten in de parochies waar ik federatiepastoor was en dat is deugddoend voor een gepensioneerde priester.

Voor m'n herder-zijn haal ik de laatste jaren vooral praktische inspiratie tussen m'n schapen en m'n koeien, want ik ben een echte hobbyboer geworden. Of m.a.w. ik haal m'n inspiratie in de "stal" ... daar waar het Jezus-verhaal ooit begonnen is, en zo hoop ik de tijd die mij nog gegeven is in Zijn voetstappen te mogen verder gaan.

Tot slot en samenvattend zou ik willen getuigen...

...dat mijn leven in de ogen van onze maatschappij waarschijnlijk een klein leven is geweest, maar ik hoop dat het voor de betrokkenen met wie ik leven mocht delen, af en toe waardevol is geweest, zeker in moeilijke momenten voor hen. Ik heb geprobeerd om levensadem, levensnabijheid en levenswarmte te brengen, in periodes van eenzaamheid, machteloosheid, verlatenheid, in situaties van onrecht en diepe zinloosheid. Een nabijheid in de "tragiek" van mensen, zonder publiek. Eigenlijk een levenslang gewoon 'mezelf zijn', in het 'er zijn' voor anderen.

Ivan LAMMENS - maart 2022

Christenen voor het Socialisme: een korte historiek en een persoonlijk getuigenis.

Het onmogelijk gewaande samengaan van christendom en socialisme.

Het moet wel wat geklonken hebben als 'vloeken in de kerk' en als 'psalmen zingen in het partijlokaal' toen ze hoorden over de beweging van CHRISTENEN voor het SOCIALISME.

Dat in het verleden christenen – en zeker katholieken - veel gemakkelijker aansluiting vonden bij het neoliberale kapitalisme dan bij de socialistische bewegingen is enerzijds verbijsterend en anderzijds begrijpelijk.

Zowel de Roomse kerk als het kapitalisme zijn (waren) autocratisch en top-down georganiseerd. Datzelfde kan natuurlijk ook worden gezegd van bepaalde autoritaire regimes (Sovjet Unie, China, Noord-Korea, en andere) die zeiden zich op het socialisme te baseren.

Toch blijft het verbijsterend dat christelijke kerken het zo moeilijk hadden met de socialistische tradities, die vanuit hun historische ervaringen met christenen uiterst wantrouwig stonden tegenover religies.

De christelijke traditie is immers geworteld in de joodse traditie van Thora en Profeten, waarin sprake is van een God die ondubbelzinnig de kant kiest van de verdrukten en armgemaakte mensen.

Toen Priester Daens consequent deze keuze maakte op het einde van de 19de en begin van de 20ste eeuw, werd hij verguisd en uitgesloten door zijn kerk op instigatie van de rijke katholieke burgerij.

Op dat tijdstip waren de ideologische en levensbeschouwelijke vanzelfsprekendheden zo vastgeroest in hun egestellingen dat een open dialoog nauwelijks mogelijk was.

Ondertussen is er veel gebeurd.

Bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog.

De joodse filosoof Georg Steiner heeft ooit geschreven hoe uit het jodendom in de loop van een lange geschiedenis drie bewegingen van bevrijding zijn voortgekomen: Mozes met de Thora, niet als wet maar als weg ten leven; de messiaanse beweging die geworteld was in de weg van de jood Jezus van Nazareth; en de socialistische beweging van de jood Karl Marx.

Dat jodendom was een doorn in het oog van het nazisme van Hitler en zijn compagnons.

Omdat zij niet wilden geconfronteerd worden met hun wandaden wilden zij niet kijken in de spiegel van de Thora en de profeten en deden ze er alles aan om die onthullende spiegel stuk te slaan. Daarom moest het jodendom met wortel en tak worden uitgeroeid. De Shoah of Holocaust is hiervan het gruwelijk getuigenis.

In de loop van de daarop volgende decennia had het Tweede Vaticaans Concilie plaats: bisschoppen uit het Zuiden namen het woord en vertolkten de hoop en verwachtingen van de verworpenen der aarde. De beweging van Priester Arbeiders die in 1954 door Rome was verboden, werd door Johannes XXIII opnieuw toegelaten. De secularisatie zetten zich verder door en vele christenen maakten zich los van bevoogdende kerkelijke structuren. Ook in de slipstream van het revolutionaire en emancipatorisch klimaat van "mei 68" was er opnieuw heel wat in beweging gekomen.

Wijzen uit het Zuid-Westen.

En toen kwamen, nu niet de wijzen uit het oosten, maar wel de wijzen uit het Zuid-Westen. Ongeveer in het jaar 1970 was de linkse socialist Allende tot president gekozen in Chili. Evangelisch bewogen christenen kozen bewust zijn kant om samen met de socialist Allende en zijn partij te bouwen aan een 'ander' Chili. Europese missionarissen in Chili, die met grote bekeringsijver naar Chili waren vertrokken, hoorden in de lijn van Mozes de kreten van het verdrukte volk en maakten de omgekeerd beweging: ze lieten zich bekeren door die nieuwe linkse revolutionaire beweging. De beweging "Christenen voor het Socialisme" was geboren. Maar het lied was van korte duur: op 11 september 1973 maakte de door de USA gesteunde generaal Pinochet een einde aan de hoop op een ander Chili. Een gruwelijke dictatuur werd ingesteld, velen werden gearresteerd en vermoord. Het Chili van Pinochet zou het oefenterrein worden voor de zogenaamde Chacagoboy's, radicaal rechts-liberale kapitalistische economen die wilden zien of hun economische monetaire recepten wel zouden werken. En dit experiment mocht in een arm land als Chili wel wat mensenlevens kosten. Zo geschiedde.

De Geest van bevrijding waait waarheen hij/zij wil.

Buitenlanders die Allende hadden ondersteund verlieten het land en keerden terug naar hun land van oorsprong. Zo ook Toon Mondelaers en Maruja Braeckman.

Zij waren aangestoken door een uiterst hardnekkig virus, namelijk de microbe van een bevrijdende beweging waarin het onmogelijk gewaande huwelijk tussen christendom en socialisme mogelijk was.

Zo geschiedde. Het is vandaag meer dan 45 jaar geleden. Zo werd ook de beweging van Christenen voor het (democratisch) Socialisme in Vlaanderen geboren.

Als stromend water niet meer te stelpen.

Op Pinkstermaandag 6 juni 2022 kwamen we met meer dan 100 mensen in Kessel-Lo samen voor een **feestelijk slotakkoord**.

Wie wil kennis maken met de vruchtbare geschiedenis van Christenen voor het Socialisme kan terecht bij de brochure die op 6 juni werd verspreid. Het is een geschiedenis niet in een handomdraai kan worden samengevat: basisgroepen, werkgroepen zoals de werkgroep feminisme, open vormingsdagen, bijbelweken en bijbeldagen waarin vorm werd gegeven aan een contextuele bijbellezing, enzovoort.

Maar op 6 juni kwam een einde aan deze merkwaardige geschiedenis.

Het werd een dag van dankbaar gedenken.

Een geschiedenis van elkaar dragen.

Een geschiedenis van numerieke jeugdige groei, maar ook van tanende aantallen en ouder wordende dragers.

Verdergaan en verder vertellen van de verhalen van strijd en inkeer, van verzet en overgave.

Van strijd tegen het blijvend misbruiken van de naam van *déze* God als doekje voor het bloed, als supranaturalistisch (boven en buiten de werkelijkheid van deze aarde), spiritualistisch en wereldvreemd wezen buiten de werkelijkheid.

Samen proberen op het spoor te komen van een antwoord niet op de vraag of God bestaat, maar wel op *de levensbelangrijke vraag waar *déze* God dan wél voor staat*. Om dat antwoord op het spoor te blijven komen, werd en wordt nog steeds hier en daar samengekomen in bijbelse leerhuizen en we kunnen alleen maar hopen dat dit proces mag verdergaan.

Om te eindigen: een persoonlijke noot.

De betekenis van CVS voor mijn/ons leven

Ik start deze korte overweging met een stukje dat ik schreef voor Sprokkels.

Op 16 september van 2016 vierden we het 40 jarig bestaan van Jebron – waar zoekers thuis zijn.. Omdat onze zoon Pieter in 2016 even oud werd als Jebron, vroeg ik hem om tijdens die viering de overdenking te verzorgen. Omdat ik hem de volledige vrijheid had gegeven de bijbeltekst te kiezen, koos hij bewust voor de beroemde parabel van de verloren zoon (Lukas 15).

Hij gaf aan zijn toespraak volgende sprekende titel: *hoe vruchtbaar tegendraads zijn? Over het verhaal van de Verloren Zoon.*

Hij eindigde zijn overdenking met volgende woorden, waarin ik mij herken en waarin ook de inspiratie van CVS doorschemert:

Jebron is fundamenteel een vierende gemeenschap, waarin de tegendraadsheid van de zoon én van de vader telkens uitmondt in een liturgisch feest. Als ik denk aan de vele vieringen die ik vroeger in Jebron meemaakte, komen twee zinnen uit liedjes bij mij op. “Een uur lang vrede die kan” en “doen wat ondenkbaar is: dood en verrijzenis”. Het zijn zinnen die uitdrukken dat het in ons geloof niet enkel gaat om een strijd die gestreden moet worden. Laat duidelijk zijn: de strijd moet gestreden worden. De maatschappelijke en kerkelijke tegendraadsheid moet in de praktijk worden gebracht, desnoods in alle hevigheid. Tegelijkertijd moet er steeds ook gevierd worden. En wat gevierd wordt is niet enkel de strijd, maar ook: een glimp van de overwinning. De overwinning van de gerechtigheid, van het leven op de dood.

Daarom zegt de vader op het einde van de parabel tegen de brave oudste zoon: Er moet feest zijn!

Als er iets van CVS is dat mijn(ons) leven grondig heeft beïnvloed, dan zijn het de twee woorden: **radicaal** en **mild**.

Radicaal in het scherp leren analyseren van de maatschappij waarin wij moeten leven, een samenleving waarin nog steeds het recht van de sterkste heerst. Waarin “oorlog is geboden en vrede niet mag zijn” (Huub Oosterhuis). Waarin de zorg om de toekomst van onze moeder aarde alleen maar met de mond word beleden.

Zo is onze persoonlijke geschiedenis van en met CVS meer dan 40 jaar geleden begonnen, met het lezen en bestuderen van de boekjes van Martha Harnecker.

Deze radicaliteit (zie het boek van Bert Stuurwold: *Maatschappijanalyse. Doet u mee?*), waaruit ik heel wat heb geput voor mijn lessen godsdienst), heb ik meegenomen in mijn werk als leraar, in mijn bezig zijn in Jebron, in mijn liturgische praktijk en vooral in mijn samen lezen van de bijbel in leerhuizen en bijbeldagen georganiseerd door het bijbelcollectief. In al deze levensdomeinen heeft CVS een onuitwisbaar heilig merkteken achtergelaten, sterker en ingrijpender dan dat van doopsel en vormsel.

Maar ook **mild**. Mild voor mijzelf op de eerste plaats omdat mijn handelen niet altijd in overeenstemming is met wat ik denk en hoop.

Mild voor onze kinderen, die elk op hun manier eigen wegen gaan, de ene zus de andere zo.

Mild voor de bondgenoten, vriendinnen en vrienden van onze plaatselijke messiaanse gemeente, waarin de verscheidenheid groot is.

Mild voor deze samenleving die hortend en stotend toch hier en daar onderweg is naar een betere en meer rechtvaardige wereld.

Mild voor de wereld, die ziek is van verlangen naar vervulling en heimwee naar een werkelijkheid die wij metaforisch omschrijven als GOD-IK-ZAL-ER-ZIJN.-, niet als een magische kracht, niet als een god van hierboven, maar als een mens onder ons. Solidair, samen vrij. Daarom mag er nu al feest zijn.

Bij wijze van uitsmijter

In Knack van 8 juni 2022 (p. 98-102) verscheen een interview met Anne Weber over de verzetstrijdster Annette Beaumanoir. Anne Weber citeert Albert Camus. Ik herkende erin iets van mijn geschiedenis met CVS en met mijn engagementen van de voorbij 50 jaar, zeker nu CVS ermee stopt als organisatie en de vraag misschien opkomt of het niet allemaal vergeefs is geweest.

Camus heeft in dat citaat over “De Mythe van Sisyphus” en hij schreef: *“De voortdurende worsteling en inspanning om de top te bereiken, is genoeg om een mensenhart te vervullen. Daarom kunnen we ons Sisyphus best voorstellen als een gelukkig mens.”*

Ik durf zeggen dat ik mezelf als een gelukkig mens ervaar.

Paul De Witte

Welke regels krijgen prioriteit?

Een opinie geschreven door Tony Van Haver

In de krant van 26 juli lees ik op de één : “Negen procent nieuwkomers van buiten EU stelt geloof boven de wet”. Daarbij staat (ook op de één) een kleurengrafiek).

Ik wil daarop reageren. Eerst en vooral in de grafiek staat dat er in Vlaanderen 1,2 % en in+Brussel (ik veronderstel de 19) 5,5 % - excusez-moi le mot) rasechte Vlamingen hun geloofsregels ook boven de wet stelt. Dat is niet min. Bovendien is dat een onduidelijk cijfer omdat Brussel 19 tot Vlaanderen behoort en het is dus maar de vraag wat het cijfer voor Vlaanderen werkelijk zou zijn als we die cijfers van Brussel erbij incalculeren. Maar soit.

Belangrijker lijkt mij het volgende. Ton Veerkamp legt omstandig uit in zijn magnus opus (De Wereld Anders) dat (a) god geen wezen is maar een functie en (b) dat iedereen een god kiest. Dat laatste betekent dat iedereen (zelf) bepaalt wie/wat god is voor hem/haar, waarvoor hij/zij gaat; waarvoor hij/zij zich inzet; waaromtrent hij/zij wil afgerekend worden. Die ‘keuze’ is wel meestal impliciet en blijkt uit de analyse van elk zijn/haar leven (en dat moet elkeen zelf maken). Sommige mensen kiezen, dwz gaan voor het verwerven van macht; anderen voor rijkdom; anderen voor aanzien; anderen voor genieten in alle betekenissen; anderen voor de (familie)eer; anderen willen zich toewijden aan...; anderen voor solidariteit enz. enz. Maar iedereen kiest – minstens impliciet – in zijn leven voor een ‘doelstelling’, een rangorde van waarden, betrachtingen, doelstellingen enz. Is dat kiezen voor een religie? Neen. Maar het komt toch in de buurt. Religie wordt vaak geduid via de etymologische betekenis van ‘vertrouwen en verbinden’, zelf de betekenis van ‘zich overgeven aan’. Wel de meeste mensen verbinden zich aan één van de mogelijk drijfveren, doelstellingen en ze hebben er vertrouwen in dat hen dat

gelukkig zal maken, ze hebben er vertrouwen in dat zij daarmee 'normaal' zijn en 'normaal' functioneren in de maatschappij en dat ze daarop afgerekend mogen worden.

. Ik moet hier denken aan een interview met de opvolger van Richard Dawkins. Men vroeg die man of hij ook atheïstisch was. Hij antwoordde (ik citeer uit het hoofd) ja, maar niet zo fanatiek. Mijn religie in voetbal en mijn god is ...(een bepaalde ploeg in Engeland). Ik ga wekelijks naar de tempel van Wembley, ik bid dat mij ploeg mag winnen, ik verbind mij met mede adepten. Dat is m.i. een duidelijk voorbeeld van wat hier bedoeld is. Het is wellicht een 'onschuldig' voorbeeld (alhoewel, als je kijkt naar het hooliganisme en naar de bedragen, belastingsvoordelen, kapitalisaties eromtrent enz.) maar er zijn veel andere voorbeelden uit de realiteit die minder onschuldig zijn.

De formele regels van de verschillende formeel bestaande religies zijn dus vaak een afgeleide van een fundamentele keuze, die- toegegeven – meestal impliciet en dus niet erg bewust gemaakt wordt. Maar de zijn god kiest men in het verlengde daarvan. God (zoals gezegd, waar men voor gaat) is inderdaad geen wezen maar een functie (zoals koning geen wezen maar een functie is, geeft Veerkamp als voorbeeld). In die zin heeft iedereen een god gekozen, en dus – wat kort door de bocht – een religie. In elk geval zijn er aan elke keuze regels of in elk geval consequenties verbonden die vaak een impliciete gedragsregel bevatten.

Die impliciete maar fundamentele keuze is sterker en belangrijker dan het (formele) behoren tot een (formele) religie. Maar dat kiezen voor een 'god' gebeurt evengoed door hen die buiten elke religie staan én het gaat dan ook niet alleen over een religieus geloof maar ook over een ideologisch geloof.

De vraag is dan ook of we bij de Belgen van Europese (meer in het bijzonder Vlaamse) oorsprong, merken dat hun 'geloof', hun 'streven naar' vaak boven de wet staat in hun handelen.

Enkele reminders : Denk aan het geweld van een deel van de hindoebevolking t.a.v. moslims in Myanmar en India. Denk aan het inconsequente gedrag van christenen t.a.v. joden, van vluchtelingen, van zieken, van maatschappelijk zwakkeren enz. Denk aan de tegenstrijdigheid van het gedrag van velen mbt winstmaximalisatie en machtsstreven t.a.v. hun formeel beleden religieus/ideologisch/economisch geloof. Denk aan de tegenstrijdigheid (mbt de formele ideologie) van de politieke processen in de USSR; denk aan de laksheid of blindheid van de kerken mbt het nazisme/fascisme enz.; denk aan dieseltankers en andere vervalsingen van (consumptiegoederen) en vele – vaak niet bekend geraakte - vergelijkbare zaken... enz. Maar het kan ook dicht bij elk van ons komen : ik zou ze niet eten willen geven die iets 'regelen' ivm boekhouding of met hun wagen vóór ze naar de schouwing rijden, aan hen die niet alleen de belastingswetten overtreden maar ook vaak omzeilen. Ik denk ook aan een voorbeeld mij verteld door een betrokkene : tijdens de jaarlijkse vakantie werd de looptijd van de band in een groot bedrijf versnel door aangepaste tandwielen te steken. Dat verschil was klein genoeg opdat het – met de vakantie ertussen – niet opgemerkt werd. Maar elke keer x aantal minuten maakt na 10 jaar inderdaad een (voor het bedrijf) verschil in rendabiliteit. Nochtans was dit niet wettelijk koosjer. verschil. Denken wij aan de manipulatie van prijzen/gewicht enz. in winkels van allerlei soort.

We moeten dus constateren dat ook authentieke (rasechte) Vlamingen kiezen - de facto en impliciet – voor winstmaximalisatie? Veel. We moeten dan niet verwonderd zijn dat ze veel wetten overtreden bij het werken aan dat streefdoel. Zo hoor ik diezelfde morgen (26.07) in het radionieuws dat er veel – echt veel- illegale tewerkstelling ontdekt was op een werf in Antwerpen. Breidt dat maar uit naar heel Vlaanderen, België en Europa. Waarom zouden werkgevers dat doen denk je? Denk ook aan de problematiek van de dienstboden bij diplomaten (maar ook elders); denk aan de vluchtelingen die veel moeten betalen (soms met hun lichaam en hun 'zijn') aan de mensen die hun tocht naar Europa organiseren; denk aan huursoldaten in

(o.a. maar niet exhaustief) de Wagner divisies; denk aan de verschrikkingen t.o.v. de bevolking omwille van de opbrengst van mineralen in o.a. Oost-Congo; denk aan het opofferen van (lichamelijke en geestelijke) gezondheid en toekomst van sportlieden omwille van medailles en podiumplaatsen in het algemeen; denk aan – wat in veel ambtenarenmilieus en elders bestaat - het likken naar boven het stampen naar onder omwille van de carrière; denk aan de roofofbouw op de natuur en dus op het (toekomstig) welzijn van vele mensen; denk aan de (interne en externe) grenspolitiek van Fort Europa; denk aan 6 januari in Washington; denk aan de vreugdedans van de wapenindustrie n.a.v. de hermiliterisering van Europese landen n.a.v. de Oekraïense oorlog; Denk aan de mensenhandel en milieuschandalen en de milieuvernietiging in het algemeen; denk aan de uitbuiting vroeger maar ook nog vandaag overal in de wereld. Enz. enz.

Eenzelfde patroon kunnen we maken met betrekking tot de andere mogelijke goden, die door mensen gekozen worden als hun ultieme doel.

Daar zijn velen bij die zich gelovige noemen (christenen maar ook andere) Maar, nog eens, het gaat niet alleen om religieus gelovigen, maar ook om hen die een ideologie of sociaal-economisch systeem aanhangen. De tijd – in onze contreien – dat ze desondanks (vooraan) in de kerk of op het stadhuis zaten is wel voorbij maar vaak – al te vaak- behoren ze tot de finefleur van onze maatschappij. Maar het gaat zeker ook over hen die zichzelf niet tot een religie bekennen want ook zij hebben voor een god gekozen, zoals hoger geschetst. Ze prijzen verbaal de hoge West-Europese waarden en de democratische rechtstaat. Hun gedrag lijkt mij weinig coherent ermee. Velen kozen voor een god waaraan ze één en ander opofferen en ze laten zich terzake niet tegenhouden door wetten. Zie maar naar de regelmatig opduikende schandalen (wetten en regelgeving die niet gevolgd wordt omwille van eigen belang) en dan weten we heel goed dat het maar gaat over de top van de ijsberg die grotendeels onder water blijft maar wel bestaat. Want het gaat zeer ver. Denken wij maar aan wie sommigen als hun baas bestempelen (en dat is dan niet de wetgever). Maar eerlijkshalve moet er aan toegevoegd worden dat wij allemaal wel eens zoeken naar een vakman die een werk(je) in het zwart wil uitvoeren. Niets menselijks is ons immers vreemd.

Dus het cijfer van 1,2 % van de Vlamingen die de geloofsovertuiging zwaarder laat wegen dan dat wetten, is nogal onderschat, vrees ik. Ik weet het wel, als we het bekijken mbt de formele leden van religies is het een niet zo schrikbarend probleem. Maar als we het bekijken als wetten ondergeschikt maken aan eigen belang of in elk geval aan het bereiken van de eigen doelstellingen, dan is het wel zo dat – in casu – Vlamingen niet heiliger zijn dan hen met niet-Europese roots en (medebedoeld) anders gelovigen.

Dat Minister Somers dat direct duidt als ‘zij die geen respect hebben voor de rechtsstaat’ lijkt mij nogal simplistisch. Vlamingen die mensen illegaal in mensenwaardige omstandigheden tewerkstellen, respecteren ook de rechtsstaat niet. Dat niet iedereen dezelfde sancties riskeert is ook niet conform de rechtsstaat.

Laat ons aub maar ophouden met het bashen van moslims en de islam en kijken wij 's avonds vóór het slapengaan in eigen hert (in gedachtenis aan A. Nahon)

Een toemaatje in de lijn van het opiniestuk van Tony Van Haver

*Miskotte (Nederlandse kritische theoloog tijdens de oorlogsjaren onder het nazisme) schreef in zijn boek BIJBELS ABC een stukje over het bijbelse kernwoord **HEILIG**, dat hij vertaalt als **SABOTAGE**, waarin hij de relatie tussen geloven en politiek uitdagen probeert te verhelderen.*

Sabotage: alle valse heersers, die zichzelf heilig wanen, worden gesaboteerd en van hun tronen gestoten **door alleen de ENE, déze God heilig te noemen.**

“Naar het religieus levensgevoel bestaat er wonderlijk genoeg ook een onderscheid tussen profaan en gewijd. De natuurlijke religie houdt de bronnen en de toppen van het Leven in zichzelf voor sacraal; de heiden ontdekt of verklaart, dat het bloed, de geslachtskracht, de voortplanting, de haard, of de wijn en de wedstrijd, de oorlog en de staat “heilig” zijn, d.i. met een fluïdum van macht geladen. Tenslotte verheerlijkt hij het Al, de oerkrachten als totaliteit, dóór de toppen en de bronnen te verheerlijken. Wanneer en waar het Bestaan beleefd wordt in zijn schokkend en overweldigend bestand, daar ‘werpt de heiden zich heen’; in Ex 20,5 staat: gij zult u voor die niet buigen; anders gezegd: u niet (voor de beelden der sacrale macht) neerwerpen en zo u zelf wegwerpen.

De Naam Gods betekent de ontgoddelijking der wereld en de ontkenning, dat het bestaande, hoe machtig ook, in zich zelf sacraal zou kunnen zijn en om zichzelf goddelijke verering verdient. God is het die de heiliging voltrekt. Dat is - voor het heidens levensgevoel - niets anders dan SABOTAGE.

JHWH inderdaad gaat er gróót op, de Spelbreker te zijn, de eerste en de laatste. Ik heb deze dagen in een krant gelezen, dat een ieder die beleed éérst christen en daarna pas Nederlander te zijn, die moest als ‘saboteur’ beschouwd worden. Nu, deze belijdenis is zó vanzelfsprekend, dat de kerk er nooit anders over gedacht heeft, ja, ‘t is haar wezen. En het is onzin, deze waarheid-als-een-koe te wraken; maar voor de ontkerstende spreekt dit niet vanzelf.

Dat is precies - proef de zin in deze onzin nu eens scherp - de zaak waarom het in de bijbel gaat, want niet die mensen, die nog geloven, maar God zelf is daar van meet af de Saboteur, Ondernijner, Verstrooier, Belachelijk-maker van die natuur, die zich opblaast tot god; Hij is zelf de grote Mouter (Jes 8,13), omdat Hij de Redder en Verlosser wil zijn van de arme en gekwelde creatuur.”

‘Vooral geen vragen stellen bij de rijken? Techno-optimisten lijden aan een pijnlijke vorm van therapeutische hardnekkigheid’

Jan Mertens - Medewerker Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling en lid van de Denktank Oikos. Knack digitaal 20-07-2022

De klimaatcrisis lijkt andermaal onze vakantiepret te verstoren, schrijft Jan Mertens van Oikos. ‘Net wanneer we weg willen van het normale duwt de nieuwe normaliteit ons met de neus op de feiten.’

Terwijl het in het journaal uitgebreid gaat over één jaar na de vreselijke waterramp in het zuiden van ons land, krijgen we een verslag over acute droogte en de waarschuwing dat het bijzonder warm zal worden. In ons hoofd is vakantie nog altijd de tijd dat we 'weg' gaan. We vergeten daarbij al snel dat heel veel mensen niet de middelen hebben om effectief weg te gaan.

Maar minstens is er het verlangen om mentaal weg te zijn van het gewone leven.

Weg van dat wat we als normaal beschouwen: de drukte van alledag, alle dingen die moeten, de stress, de gekende omgeving met steeds dezelfde mensen, ... Het is op zich al fascinerend dat de invulling van dat 'weg' in belangrijke mate big business is. De consumptielogica van het zogenaamd gewone leven herhaalt zich al snel in alle last minutes, city trips, all-in resorts en arrangementen die beloven dat je iets 'authentieks' zult zien.

Maar er is ondertussen meer aan de hand.

De vakantieperiode wordt steeds meer een enigszins gevaarlijke periode. De grote hitte komt tot bij ons en maakt ons zenuwachtig. De droogte bedreigt de voedselproductie en maakt de natuur nog kwetsbaarder. De streken waar we zo graag naartoe wilden gaan – het mentale 'zuiden' in ons hoofd – worden gevaarlijke plekken met bosbranden, die in een niet al te verre toekomst bijna onleefbaar zouden kunnen worden. De consument in ons vindt echter dat we 'recht' hebben op die vlucht weg van hier en hoopt dus dat er in de luxehotels die we reserveerden zeker genoeg airco zal zijn.

De klimaatcrisis die zich jaar na jaar duidelijker laat zien is al lang geen vervelend probleem meer van 'ginder'.

Wat we nu meemaken is niet iets als een neutrale natuurramp die ons overvalt. Het is het gevolg van menselijke verantwoordelijkheid, het gevolg van jarenlang moeilijke keuzes voor ons uitschuiven. Een groot deel van wat we nu beginnen mee te maken kunnen we niet meer zomaar terugschroeven, maar we hadden het wel kunnen voorkomen. Terwijl vakantie in ons hoofd de belofte inhoudt dat we weg kunnen uit het vervelende normale, confronteert de vakantieperiode ons in scherpe mate met de ontregelende en beangstigende kant van de normaliteit die we zelf gecreëerd hebben.

De zuigkracht van het zogenaamd normale blijft echter groot. Voormalig president George H.W. Bush zei het zo, tijdens de grote conferentie van Rio in 1992: 'The American way of life is not up for negotiation. Period.' De levensstijl die we als middenklassenorm nastreven, beschouwen we als een verworven recht. En die overtuiging staat ook nu en bij ons nog altijd centraal in het beleid. Er zijn heel wat varianten op het beleid van 'climate delay': niet hier, niet nu, niet door ons. Eenzijdige techno-optimisten willen ons doen geloven dat diezelfde logica die ons in dit probleem heeft gebracht ook de beste oplossing zou bieden om eruit te geraken. Het is een pijnlijke vorm van therapeutische hardnekkigheid die vooral systematisch probeert uit beeld te houden hoezeer die logica de ongelijkheid binnen en tussen generaties vergroot.

Wie kan zich een eigen zwembad veroorloven, zonder vervelende jongeren die ook een beetje verkoeling zoeken?

Dikke SUV

'We moeten ons aanpassen.' Zo klinkt het dan al snel. Maar wat bedoelt men daarmee? Ja, een belangrijk deel van ons klimaatbeleid zal erin moeten bestaan dat we onze maatschappij meer

veerkrachtig maken, beter bestand om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen. Maar al te vaak is het een slogan die als onderliggende redenering heeft: we moeten niet te veel meer praten over drastische vermindering van emissies, en al zeker niet over de te grote voetafdruk van die maatschappelijke groepen die de grootste verantwoordelijkheid dragen. Of we afklokken op een klimaatverandering van 1,5, 2 of 3°C maakt echter nog een gigantisch verschil uit op het vlak van wie de gevolgen zal dragen. Welke mensen woonden het dichtst bij de kolkende Vesder? Wie woonde in de huizen die niet meer heropgebouwd zullen worden? Wie had de slechtste verzekering? En wie woont, in alle grote wereldsteden, het dichtst bij de plekken die eerst zullen overstromen? En omgekeerd: wie kan het zich veroorloven om zich terug te trekken in het groen, met een hek om het huis, een dikke SUV op de oprijlaan, een eigen zwembad zonder vervelende jongeren die ook een beetje verkoeling zoeken en met binnen de geprivatiseerde koelte?

Het ultieme cynisme is dat het net die klimaataanpassers zijn die het lot van de meer kwetsbaren retorisch misbruiken om vooral geen vragen te moeten stellen bij de rijken.

‘Als we het vliegen duurder maken, kunnen de arme mensen niet meer vliegen.’ Nog los van het feit dat de arme mensen niet of slechts heel weinig vliegen, is het bitter dat zo wordt gepoogd om vooral geen aandacht te leggen op een kleine groep van rijken is die heel erg veel vliegt en zo de grootste verantwoordelijkheid draagt voor een economisch model waarvoor anderen de zwaarste prijs betalen. De prijs uit zich in een toenemende onleefbaarheid in het Globale Zuiden en in slechte werkomstandigheden voor wie in de onderwereld van onze luchthavens moet werken. Ja, heel wat landen in het Zuiden zouden het uitzicht moeten krijgen op een duurzame en rechtvaardige ontwikkeling. Maar in een wereld met een groeiende klimaatcrisis die steeds harder tegen de planetaire grenzen botst, kan dat alleen als de globale consumentenklasse, vooral in het Noorden, de eigen voetafdruk drastisch verkleint. Een minder cynische en uiteindelijk enige rechtvaardige uitweg is dat ecologisch gulzigen hun levensstijl fors aanpassen. Maar over die vorm van adaptatie willen ze het waarschijnlijk liever niet hebben.

Nochtans hebben we heel erg veel nood aan een ‘rechtvaardige veerkracht’. In Europa zien we duidelijk hoe sommige bevolkingsgroepen harder getroffen worden door het veranderende klimaat. Zij die meer gevolgen ondervinden van onder meer de grote hitte zijn vaak de mensen die het al moeilijker hadden, door een lager inkomen, een slechtere gezondheid, een slechtere woning, ...

Mensen met een hogere maatschappelijke status hebben vaak beter toegang tot groenvoorzieningen en hebben sowieso meer middelen om zich te beschermen, terwijl ze meer verantwoordelijkheid dragen voor het probleem. Een deel van de beleidsmaatregelen dat bedoeld is om de stijgende energiekost aan te pakken komt vooral ten goede van wie al rijk is, zo bleek nog maar eens.

En sommige politici die zeggen op te komen voor ‘de’ middenklasse eisen vooral dat alle maatregelen ten gunste van de meest kwetsbaren ‘gecompenseerd’ worden voor de rijkere. Op die manier gaat heel wat publiek geld naar mensen die het eigenlijk niet echt nodig hebben en is het verloren voor ander publiek beleid, zoals het versneld energetisch renoveren van die woningen waarin de meest kwetsbaren wonen.

En wereldwijd zien we hetzelfde mechanisme. Zo bleek onlangs dat enkele van de armste landen in Afrika veel meer geld moeten uitgeven aan adaptatie aan klimaatverandering dan ze kunnen uitgeven aan gezondheidszorg. Wanneer die landen een grotere financiële compensatie vragen voor de geleden schade – waarop ze trouwens recht hebben op basis van internationale

klimaatakkoorden – zeggen diezelfde cynische politici dat men moet ophouden met ‘ons’ een schuldcomplex aan te praten.

Dus ja, we moeten ons aanpassen. En dat betekent ten eerste dat we de volgende jaren alles op alles moeten zetten om de broeikasgasemissies snel en fors naar beneden te krijgen. Dat impliceert een aanpassing van wat we ‘normaal’ zijn gaan vinden en dat houdt vooral in dat zij die de grootste verantwoordelijkheid dragen voor het probleem – met name de rijkere met een onhoudbaar grote ecologische voetafdruk – hun levensstijl aanpassen om zo meer planetaire ruimte te maken voor de meer kwetsbaren.

Een rechtvaardige adaptatie dus.

Nieuw rechts droomt van grote lullen

De Standaard Vrijdag 19 augustus 2022

Opinie van Slavoj Zizek - Hoogleraar Filosofie aan de European Graduate School. Directeur van het Birkbeck Institute for the Humanities van de University of London.

Een crisis in Noord-Kosovo kwam en ging, niemand wou de zaak op de spits drijven. Maar de spanning blijft, waarschuwt Slavoj Zizek, want Rusland houdt zich klaar om ze aan te wakkeren.

De banale aanleiding van de crisis toont aan hoe makkelijk een vonk kan overslaan in een vuurzee. De regering van Kosovo had aangekondigd dat Serviërs die in Noord-Kosovo wonen, ter vervanging van hun Servische -platen een lokale nummerplaat moeten aanvragen. Maar nadat Serviërs op straat waren gekomen (er zouden schoten gelost zijn) en bij twee grensovergangen wegblokkades hadden opgeworpen, stelden de Kosovaarse autoriteiten de maatregel een maand uit voor overleg.

Servië hanteert al een tijdje een -gelijkaardige regel voor Kosovaarse nummerplaten en Kosovo wilde -gewoon dezelfde norm toepassen. Het probleem is natuurlijk dat Servië Kosovo niet erkent als een onafhankelijke staat, ook al doen de VS en ongeveer honderd andere landen dat wel.

Dit was een puur lokaal verhaal -gebleven, als het niet was mee-gesleurd in de geopolitieke dynamiek die in gang werd gezet door de Russische oorlogsagressie tegen Oekraïne. Maar zoals Vladimir Dukanovic, parlamentslid voor de regerende Servische Progressieve Partij, mijmerde,

helemaal in lijn met de Russische -motivatie voor de invasie van Oekraïne, 'wordt Servië misschien gedwongen om over te gaan tot een "denazificatie" van de Balkan'. Zelfs de uitdrukking 'gedwongen tot' echoot de -bespottelijke uitleg van het Kremlin dat het geprovoceerd werd door de Navo om Oekraïne binnen te vallen.

Bovendien volgt Dukanovic' verwijzing naar 'de Balkan' dezelfde logica als die van de Russen, die impliceert dat heel Europa, gevangen in een spiraal van zelfdestructieve ontaarding (lgbti, homohuwelijk, geen duidelijke opdeling qua gender, enzovoort), uiteindelijk 'gedenazificeerd' zal moeten worden.

Terwijl nieuw rechts het gemunt heeft op westerse 'ontaarding', is zijn fascinatie voor sterke mannen doorspekt met obsceniteiten

Zoals Aleksandr Doegin, de huisideoloog van de Russische president Vladimir Poetin, het uitlegt, -'bevechten we het ultieme kwaad, -belichaamd door de westerse beschaving, haar liberaal-totalitaire hegemonie, Oekraïens nazisme ...'

Volgens dat nieuwe conservatisme zijn nazisme, communisme en woke-hedonisme één pot nat. Maar zelfs voor een hegeliaan van de harde lijn is die opeenhoping van tegenpolen van het goede te veel. Het legt niet alleen de flagrante inconsistentie van Kremlin-propagandisten bloot, maar ook die van pro-Russische, radicaal-rechtse elementen in de VS en in Europa, die beweren de traditionele christe-lijke waarden te vertegenwoordigen,

Als hoofdrolspeler in deze cultuuroorlog moeit het Kremlin zich via zijn bondgenoten volop in Kosovo, maar evengoed in Bosnië, dat het al gewaarschuwd heeft geen lid te worden van de Navo. Helaas steken westerse linksen en pacifisten de kop in het zand voor de geopolitieke dimensie van Poetins 'denazificatieproject'. Zoals Jeremy Corbyn, de voormalige leider van de Britse Labour-partij, onlangs jammerde 'zal een oplossing niet dichterbij komen door massaal -wapens naar Oekraïne te versluizen, het zal deze oorlog alleen verlengen en verergeren. Zo zullen we er nog -jaren aan vast blijven hangen.' Die houding impliceert dat westerse regeringen Rusland maar vrije baan moeten verlenen om Oekraïne te bezetten. Dat is wel een erg vreemd -'pacifisme', waarbij je de druk opvoert op het slachtoffer (dat zich maar niet zo heftig moet verweren) en op zijn medestanders (die de agressor niet zo moeten viseren), eerder dan op de aanvaller.

Westerse 'pacifisten' dringen erop aan dat we Poetin 'de-demoniseren'. Vroeg of laat zal er onderhandeld moeten worden, dus behandelen we hem maar beter als een toekomstige partner. In feite moeten we precies het omgekeerde doen: de aanval op -Oekraïne verplicht ons Poetin te her-demoniseren, niet als persoon, maar als de exponent van een gevaarlijk geopolitiek en ideologisch project. Er is toenemend bewijs dat Rusland aan het transformeren is in iets radicaal zonevreemds voor burgers van westerse democratieën, maar al te vertrouwd voor studenten van de -Europese geschiedenis. Neem het -recente voorstel van de Russische -Liberaal Democraten om de term 'president' te vervangen door 'pravitel' (heerser). De eerste term was volgens de partij 'altijd al schaamtelijk', omdat hij voor het eerst gebruikt werd in de VS, om zich pas 'veel later' te verspreiden naar de rest van de wereld.

Terwijl nieuw rechts het gemunt heeft op westerse 'ontaarding', is zijn fascinatie voor de heerschappij van sterke mannen doorspekt met obsceniteiten. Op campagne zei Kari Lake, de Republikeinse kandidaat voor het gouverneurschap in Arizona, onlangs dat haar mede-Republi-keinen -Donald Trump en Ron DeSantis, de gouverneur van Florida, 'big dick energy' hebben (de uitstraling van -iemand met een grote penis).

Het is een noodzakelijke, en dus geen voorwaardelijke, component van de verdediging van het christendom door nieuw rechts. Om voldoende volgers te lokken, grijpen leiders naar obsceniteiten als extraatje ('het pure surplus van genot boven standaard bevrediging'). Een ideologie die haar aanhangers toelaat hun ergste driften bot te vieren, kan miljoenen mensen mobiliseren.

Slaap lekker

Een ander voorbeeld. Is de 'vredestichtende militaire interventie' van Rusland in Oekraïne niet zoals 'legitieme verkrachting', een omschrijving van de Amerikaanse volks-vertegenwoordiger Todd Akin, de toenmalige Republikeinse senaatskandidaat uit Missouri, in 2012? -Volgens Akin moet abortus volledig verboden worden, omdat het lichaam van een vrouw die het slachtoffer is van 'legitieme verkrachting', zelf wel op een of andere manier zal weten dat het niet zwanger mag worden.

Na de verontwaardiging over zijn opmerking beweerde Akin dat hij zich 'versproken' had. Wat hij bedoelde, was dat er 'legitieme gevallen van verkrachting' zijn waarnaar de politie verwijst 'wanneer ze een onderzoek doen of zoiets'. Maar zijn initiële boodschap bleef hangen: als een vrouw zwanger wordt door een verkrachting, dan moet ze er heimelijk om gevraagd hebben, want anders zou de 'stressreactie' van haar -lichaam dat wel verhinderd hebben.

Het is veelzeggend dat Poetin het op dezelfde toon over Oekraïne had. Tijdens een persconferentie op 7 februari stak hij de draak met de bezwaren van de Oekraïense regering tegen de Minsk-akkoorden – 'of je het nu wilt of niet, het is je lot, schatje'. De seksuele connotaties van die regel kennen Russen en Oekraïners maar al te goed uit 'Schone slaapster in een doodskist', een nummer van Red Mold, een punkrockband uit de Sovjettijd. 'Schone slaapster in een doodskist, ik kroop erop en neukte haar. Of je het nu wilt of niet, slaap lekker mijn schatje.'

De suggestie is dat het soms gerechtvaardigd is een land te verkrachten. Het slachtoffer vroeg erom. Zoals bij verkrachting is het geen liefde die nieuw rechts drijft, wel dominantie.

Wij hebben ons vergist Johan de Boose, schrijver en Ruslandkenner.

De Standaard Zaterdag 6 augustus 2022

Markies de Custine wist het 180 jaar geleden al: de hoop dat er in Rusland een voorhoede opstaat die tot een betere wereldorde kan leiden, is ijdel.

In de zomer van 2019 bezocht ik voor het laatst de Hermitage in Sint-Petersburg, het grootste kunstmuseum in de mooiste stad ter wereld. Ik heb -berekend dat ik er twintig keer ben -geweest. Misschien dertig. Er zijn weinig woningen van vrienden waar ik zo vaak op visite ben gegaan, dus de Hermitage is een van mijn meest vertrouwde en meest intieme huizen. De Hermitage, letterlijk Kluizenaarshut of Winterpaleis, vormt vaak het decor van mijn hallucinante dromen en heeft zich genesteld in een hoek van mijn hart, waar ook dat rare ding woont dat Russische ziel heet. Er is nochtans niets Russisch aan de Hermitage. Het paleis is gebouwd door een Italiaanse architect als aristocratische residentie in een stad die zich wilde meten met Amsterdam en Rome. Het werd tot museum gemaakt door een Duitse keizerin (Catharina de Grote) en er hangen drie miljoen westerse kunstwerken. Toch staat het als een fiere reus op de oever van de -rivier de Neva in een metropool die de Russische grootsheid in Europa vertegenwoordigt, als venster op de wereld, als strategisch bolwerk en als toonbeeld van geopolitiek gezag. Russischer kan dit on-Russische huis niet zijn. Typisch voor de gespletenheid van de Russische ziel.

Het was de Russische politieke elite niet te doen om vooruitgang, maar om herstel van alles wat verloren is gegaan: godsdienstwaanzin, morele superioriteit, ethische betweterij, imperiale macht, onverbloemde -tirannie

Rusland is sinds de oorlog in -Oekraïne verboden terrein voor kritische schrijvers zoals ik. Ik mis Rusland. Ik mis de Hermitage. Op nostalgische avonden bekijk ik De Russische Ark, een film uit 2002 van Aleksander Sokoerov. Een in alle opzichten excentrieke film, omdat de protagonist een naamloze geest is die offscreen vertelt en samen met een 19de-eeuwse Franse diplomaat, Markies -Astolphe de Custine, door het museum dwaalt.

Bovendien werd de film opgenomen in één lang shot van 96 minuten, maar bedraagt de tijd waarover verteld wordt liefst driehonderd jaar, zo lang als de stad Petersburg oud is op het moment van de opname, dus vanaf de stichting in 1703 tot in 2003 (als Custine al anderhalve eeuw dood is). Buitenissig en ingewikkeld? Vooral: heerlijk, gek, Slavisch.

Het vuurpeloton

In de loop der jaren heb ik me verdiept in Markies de Custine. Zijn Brieven uit Rusland verschenen in de autobiografische reeks van Privé-domein en dateren uit 1843. Custine bezocht Rusland vier jaar eerder als diplomaat en privé-gast van de tsaar, aanvankelijk enthousiast, maar geleidelijk zag hij de realiteit van het despotisme. Zijn aantekeningen smokkelde hij in zijn

cilinderhoed het land uit. Als men hem had betrappt, was hij wellicht voor het vuurpeloton gezet. In Rusland werd zijn boek beschouwd als een schendstuk en een gotspe, hoewel de criticus Aleksander Herzen (die in ballingschap leefde) beweerde dat het 'het beste en interessantste buitenlandse boek over Rusland' was. Dat is allemaal waar, maar alarmerend vind ik dat Custines vernietigende kritiek op de Russische overheid 180 jaar later weinig aan actualiteit heeft ingeboet. Zijn beschrijving van het leugenachtige, op sluipmoord -gebaseerde hof ('wezenlijke barbaarsheid onder weezinwekkende overdaad') doet denken aan het hof van de nieuwe tsaar. Custine schrijft: 'De staat van beleg is de normale toestand in Rusland.' En: 'De Russische autoriteiten liegen zo handig en de onoprechtheid gaat hen zo natuurlijk af, dat het in gelijke mate je walging en je bewondering opwekt.' En: 'Als het deksel eventjes van de put zou gaan, zou de wereld schrikken van de stank.' Hoe is het mogelijk, kun je je afvragen, dat het grootste land ter wereld een politieke elite heeft die niet -gericht is op een progressieve -bezorgdheid voor haar volk, maar op de hardnekkige, bijna messianis-tische terugkeer naar een autoritaire, antidemocratische en oerconser-vatieve staatsvorm, die claimt de redder van de mensheid te zijn? Die vraag stellen is in de ogen van de Russische machthebbers een westerse uiting van decadentie en een dwaling. Een dwaling die mij, nu ik ze opschrijf, een decennium cachot kan kosten.

Achter slot en grendel

Ik herinner me mijn allereerste -bezoek aan de Hermitage. Ik was pas twintig en verslond Russische boeken omdat ik Russisch de mooiste taal op aarde vond. Rusland heette nog -Sovjet-Unie en was een repressief -bastion dat dichters en denkers als gekken achter slot en grendel zette, maar er zaten al barsten in het weefsel van de staat. Weldra zou het hele -bestel instorten en zou Rusland op de rand van de afgrond komen te staan.

De chaos duurde tien jaar. De lang-zame opgang die daarop volgde, de getormenteerde hoop op vooruitgang, de tastende toekomstmogelijkheden van de cultuur waar ik zo van hield – alles leek mogelijk en ik geloofde dat Rusland alleen maar boeiender kon worden. Het failliet van de Sovjet-Unie was een catharsis: daarna kon en zou er een nieuwe wereld komen, moeizaam en lijdzaam, maar ontegenzeggelijk.

In de Russische -geschiedenis -waren er al eerder -momenten van hoop geweest, die zelfs gepaard gingen met radicale -spirituele vernieuwing en een wereldwijde impact: -namelijk de periode vlak vóór de Russische Revolutie, begin 20ste eeuw, toen kunstenaars, humanisten en zelfs politici de avant-garde van de cultuur uitmaakten. De Revolutie lukte, maar de avant-garde werd de kop ingedrukt, helaas niet andersom.

In de jaren 90, te midden van een apocalyptische crisis, hoopten velen dat er in Rusland een voorhoede zou opstaan die tot een nieuwe, betere -wereldorde zou kunnen leiden. Wel, – zeg ik nu als een geest die door het -museum van de tijd dwaalt en alles met verdrietige melancholie overschouwt – wij hebben ons vergist. Het was de Russische politieke elite niet te doen om vooruitgang, maar om herstel van alles wat verloren is gegaan: godsdienstwaanzin, morele superioriteit, ethische betweterij, imperiale macht, onverbloemde -tirannie waarvoor de massa knielt, -byzantijnse -onderwerping en stabiliteit gebaseerd op repressie. Ja, wij hebben ons vergist. Evenwichtige grenzen, mensenrechten, vooruitgang, democratie, tolerantie, pluralisme, intelligentie: het is allemaal verpletterd.

‘Was de Sovjet-Unie verschrikkelijk?’ fluisterde een Russische intellectueel me onlangs toe. ‘Ja, maar nu is het nog veel verschrikkelijker.’

Oekraïne, de Derde Wereldoorlog en de routekaart van paus Franciscus

Tomáš Halík is een Tsjechisch rooms-katholieke priester, filosoof en theoloog. Hij is hoogleraar aan de Karelsuniversiteit Praag en staat anno 2019 bekend als een van de meest toonaangevende rooms-katholieke denkers van het moment.

Geboren: 1 juni 1948 (74 jaar), [Praag, Tsjechië](#)

Europa is in oorlog, de wereld is in oorlog, en wij moeten nadenken over de wereld daarna. Zijn er nog eenmakende krachten? Tomáš Halík ziet in de routekaart van paus Franciscus een inspirerende geestelijke kracht voor de genezing van de wereld.

De profetische woorden van paus Franciscus zijn dit jaar uitgekomen: we leven niet alleen in een tijdperk van verandering, maar in een tijdperk dat verandert. Paus Franciscus heeft lang over onze tijd gesproken als over een “piëteitloze derde wereldoorlog”. Nu spreekt zelfs de woordvoerder van Vladimir Poetin over het feit dat de Derde Wereldoorlog is begonnen.

Een nieuwe geopolitieke kaart van de wereld krijgt vorm, een nieuwe wereldorde, een nieuw moreel klimaat in de internationale politieke, economische en culturele betrekkingen. Een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis is begonnen.

De cynische vernietiging van het internationaal recht

Sinds het begin van dit millennium is de westerse democratische orde onderworpen aan een reeks steeds moeilijkere tests van haar veerkracht, duurzaamheid en geloofwaardigheid: de terroristische aanslagen van 11 september, de financiële crisis, Brexit, de populistische regering van Donald Trump, de wereldwijde pandemie van het coronavirus – en nu de Russische agressie tegen Oekraïne, die de cynische vernietiging betekent van het systeem van internationaal recht dat in de decennia na de Tweede Wereldoorlog tot stand is gekomen.

De wereld zal niet terugkeren naar de vorm die hij had aan het begin van dit jaar

De blindheid en naïviteit van Europese politici, die zich tot nu toe alleen door economische belangen lieten leiden, heeft ertoe bijgedragen dat Rusland is uitgegroeid tot een terroristische staat. Rusland heeft zichzelf buiten de beschaafde wereld geplaatst met de bezetting van de Krim en de huidige genocide in Oekraïne. Nu chanteert en bedreigt het die wereld. We weten nog niet hoe het internationale isolement, de armoede en de vernedering de Russische

samenleving zullen beïnvloeden. We weten niet of het een zwakke democratische oppositie zal aanmoedigen of, integendeel, een fanatieke nationalistisch-fascistische beweging zal doen ontwaken, zoals in Duitsland gebeurde na de Eerste Wereldoorlog. Het enige dat zeker is, is dat zelfs na het einde van de oorlog in Oekraïne, de wereld niet zal terugkeren naar de vorm die hij had aan het begin van dit jaar.

Waarom Poetin zo gebrand is op overgave

Als het Westen Oekraïne nu niet voldoende wil of kan helpen om de Russische agressie te stoppen en zijn nationale onafhankelijkheid te verdedigen, als het Westen Oekraïne opoffert op basis van de valse illusie dat dit de wereldvrede zal redden – zoals gebeurde met Tsjecho-Slowakije op de drempel van de Tweede Wereldoorlog – dan zal dit niet alleen een aanmoediging zijn voor verdere Russische expansie, maar voor alle dictators en agressors overal ter wereld.

Poetin is zo gebrand op de overgave van Oekraïne, omdat hij weet dat dit de zwakte van het Westen aan de hele wereld zou tonen en een feitelijke overgave zou betekenen van het hele systeem van liberale democratie. Dit systeem staat of valt immers met het kapitaal aan vertrouwen dat de mensen stellen in de doeltreffendheid van democratische instellingen; dit vertrouwen is reeds geschokt, en elke verdere verzwakking zou fatale gevolgen kunnen hebben.

Wat desondanks Poetin gebeurde

Vladimir Poetin is er – tegen zijn wil – in geslaagd van Oekraïne een vastberaden en verenigde politieke natie te maken die het begrip “bij Europa horen” niet slechts als een goedkope retorische frase beschouwt, maar als een waarde waarvoor duizenden mensen hun leven opofferen. Oekraïne ondertekent zijn verzoek om toetreding tot de Europese Unie met zijn bloed. Oekraïne is nu ‘Europeser’ dan veel van de zogenaamde kernlanden van Europa.

De war on terror moest ook een strijd van ideeën zijn

De heer Poetin is er – tegen zijn wil – ook in geslaagd het Westen enigszins te verenigen. De moeilijke taak blijft echter voor het Westen om zijn eenheid tegen een gemeenschappelijke vijand om te zetten in een diepere, positieve eenheid. Om het proces van Europese integratie in een democratische geest voort te zetten – hetgeen niet alleen wenselijk maar ook noodzakelijk is – moet een Europese *demos* gestalte krijgen, een gemeenschap van waarden waarvoor wij bereid zijn heel wat op te offeren. Dit is een culturele, morele en spirituele taak.

De oorlog van vandaag in Oekraïne leert de hele wereld een waardevolle les: zelfs de plannen van een nucleaire supermacht kunnen mislukken als er moed en morele kracht tegenover staan en als ze worden gemobiliseerd door leiders met persoonlijke geloofwaardigheid, de bereidheid tot extreme zelfopoffering en de gave om overtuigend te communiceren. Heeft het Westen vandaag de dag een politiek leider die morele kracht kan mobiliseren zoals Volodymyr Zelensky?

Een strijd van ideeën

Na 11 september benadrukte de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Madeleine Albright dat de “war on terror” niet alleen een oorlog van wapens kon zijn; het moest ook een strijd van ideeën zijn.

Welk spiritueel potentieel heeft de seculiere westerse samenleving?

De seculiere samenleving heeft de kracht van religieuze taal, symbolen en rituelen onderschat. Seculiere taal is vaak niet in staat om in crisissituaties sterke emoties over te brengen. Als gevolg daarvan verschijnen er spontaan religieuze termen in de taal van politici – zelfs van politici die zeer ver af staan van persoonlijk geloof en religieuze ethiek – omdat zij suggestieve beelden oproepen uit het collectieve onbewuste van de samenleving.

Welke rol kan het christendom in het Westen spelen?

Maar religieuze taal, symbolen en rituelen kunnen zowel op constructieve als op destructieve wijze worden gebruikt. Islamitische extremisten zijn erin geslaagd het potentieel van religieuze energie voor hun eigen doeleinden aan te wenden. Welk spiritueel potentieel heeft de seculiere westerse samenleving? Welke rol kan het christendom in het Westen spelen? Zijn de christelijke kerken voldoende hersteld van de onthullingen van de seksueel misbruikcrisis, de pandemie en de laatste golf van secularisatie (of, beter gezegd, ontkerkelijking) van de westerse samenlevingen?

Uit de ervaringen van theologen aan het front van de Eerste Wereldoorlog, zoals Pierre Teilhard de Chardin SJ en Paul Tillich, is een nieuwe theologie ontstaan, een nieuwe opvatting van God en van de relatie tussen God en de wereld. Zal er uit deze oorlog een nieuwe geestelijke energie voortkomen, met nieuwe inspirerende visies voor de toekomstige vorm van de wereld?

De verhouding tussen godsdienst en politiek

Het lijkt erop dat we opnieuw de vraag moeten stellen naar de relatie tussen politiek en religie. Sommige dictators en leiders van autoritaire regimes gebruiken religie opzettelijk als politiek instrument. Toen Stalin beseftte dat de volkeren van het Sovjetrijk (vooral Oekraïne) niet klaar waren om voor het communisme te vechten toen Hitlers troepen binnenvielen, herdefinieerde hij het conflict als de “Grote Patriottische Oorlog”, waarin orthodoxe priesters, met iconen in de hand, aan het hoofd van de troepen van het Rode Leger marcheerden.

Poetin als de nieuwe keizer Constantijn die het christendom zal redden

Poetin, een groot bewonderaar van Stalin, heeft ook ingezien dat het “Grotere Rusland” dat hij nastreeft een spirituele stimulans nodig heeft, en daarom probeert hij de Russisch-orthodoxe kerk te instrumentaliseren. Sommige leiders van de kerk zijn voormalige KGB-collega’s van Poetin. De Russische propaganda-industrie richt zich specifiek op conservatieve christenen die de heer Poetin genegen zijn, en probeert hem af te schilderen als de nieuwe keizer Constantijn die het christendom zal redden van de corrosieve invloed van het protestantisme en het westerse liberalisme.

Zogenaamde redders van de christelijke cultuur

Ondertussen hebben Viktor Orbán van Hongarije en sommige leiders van Polen zichzelf ook afgeschilderd als redders van de christelijke cultuur in hun kritiek op de Europese Unie. In zijn rol als premier verkondigt (en implementeert) de heer Orbán een model van “niet-liberale democratie” dat dicht bij de “geleide democratie” van de heer Poetin staat; in werkelijkheid is het een dekmantel voor een autoritaire staat.

In Polen heeft de alliantie van populistisch-nationalistische politici met bepaalde kringen in de kerkleiding – samen met de onthulling van een schokkend niveau van seksueel, psychologisch en spiritueel misbruik door geestelijken – geleid tot het huidige dramatische verlies van vertrouwen in de kerk, vooral onder de jongere generatie. Deze alliantie tussen conservatief christendom en nationalisme schaadt de kerk veel meer dan wat een halve eeuw van communistische vervolging heeft gedaan; Polen ondergaat thans het snelste proces van secularisatie in Europa.

Kan het christendom een inspiratiebron zijn?

Is er een vorm van christendom in de wereld van vandaag die een bron van morele inspiratie zou kunnen zijn voor een cultuur van vrijheid en democratie? We moeten zoeken naar een vorm die geen nostalgische imitatie van het verleden is, maar een vorm die respecteert dat onze wereld in religieus of cultureel opzicht niet monochroom is, en dat ook nooit zal worden, maar integendeel radicaal pluralistisch is.

Vandaag bevindt deze vorm van christendom zich in een ernstige crisis.

Het begrip religie (religio) is etymologisch afgeleid van het Latijnse werkwoord *religare*, *herenigen*. Religie werd gezien als een integrerende kracht in de samenleving. Deze rol werd grotendeels vervuld door het premoderne christendom binnen de middeleeuwse *Christianitas*. Maar dat hoofdstuk in de geschiedenis van het christendom is al lang voorbij. Het werd gevolgd door het tijdperk van de moderniteit, waarin het christendom slechts een van de vele wereldbeschouwingen werd. Het christendom werd toen beschouwd als een godsdienst die verdeeld was in verschillende denominaties, vertegenwoordigd door verschillende kerken. Vandaag bevindt deze vorm van christendom zich in een ernstige crisis.

Niet-kerkelijke spiritualiteit

De relatie tussen religie en politiek is tot nu toe vooral gezien als een relatie tussen kerk en staat. In de loop van de globalisering verloren de kerken echter hun monopolie op de godsdienst en de natiestaten hun monopolie op de politiek. De voornaamste concurrent van de georganiseerde godsdienst is thans niet het atheïsme of het seculier humanisme, maar de niet-kerkelijke spiritualiteit enerzijds en de godsdienst als politieke ideologie anderzijds. In de loop van de secularisatie is religie niet verdwenen, maar heeft zij een ingrijpende gedaanteverandering ondergaan. Haar rol in de samenleving en in het leven van de mensen is aan het veranderen.

De rol van religie als integrerende kracht van de samenleving is in het globaliseringsproces van de late moderniteit overgenomen door andere sociale verschijnselen, met name door de wereldmarkt voor goederen en informatie (met inbegrip van de massamedia). Vandaag ondergaat het globaliseringsproces, samen met de bestaande politieke en economische orde, ingrijpende omwentelingen en veranderingen. Er is geen wereldwijde eenmakende kracht. Indien de huidige eenheid van het Westen alleen gebaseerd zou zijn op verdediging tegen Rusland, zou zij geen stand houden. Evenzo kunnen we, als we het proces van mondiale eenwording willen voortzetten, niet alleen vertrouwen op de economische aspecten van de mondialisering. De genezing van de wereld veronderstelt een inspirerende geestelijke kracht.

Om de wonden van de wereld te helen

Paus Franciscus bracht een visie van de kerk als een “veldhospitaal” naar voren. Zo’n kerk blijft niet in “schitterende isolatie” van de hedendaagse wereld, noch voert zij a priori verloren “cultuuroorlogen” binnen die wereld. Als de kerk een veldhospitaal wil zijn, dan veronderstelt haar therapeutisch ambt ook het vermogen om op deskundige wijze een diagnose te stellen van de toestand van onze wereld.

Een aanvulling die een contemplatieve benadering van onze wereld biedt

Ik vermoed dat religie in de toekomst meer zal lijken op de betekenis van het werkwoord *relegere*, *opnieuw lezen*. Zij zal een herbronning bieden, een nieuwe hermeneutiek: een vermogen tot geestelijk lezen en een diepere interpretatie van zowel haar eigen bronnen (in het geval van het christendom is dat de Bijbel en de traditie) als de tekenen des tijds.

De opvattingen van de media, politici en economen hebben zo’n aanvulling nodig, een aanvulling die een contemplatieve benadering van onze wereld biedt. Ik zie waardevolle inspiratie voor vandaag en morgen in de sociale leer van paus Franciscus. Ik ben ervan overtuigd dat de encycliek *Fratelli Tutti* van paus Franciscus (met inbegrip van de hoofdstukken over de nieuwe cultuur van de politiek) voor de 21e eeuw eenzelfde relevantie kan hebben als de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* voor de 20e eeuw had.

Vroegere grote veranderingen in kerk & wereld

Vandaag zie ik de oproep van paus Franciscus om de kerk te veranderen – van een star klerikaal instituut in een dynamische gemeenschappelijke reis – als parallel aan andere perioden van verandering in de kerk en de seculiere wereld. Zoals de democratisering van de kerk tijdens de Reformatie ooit heeft bijgedragen aan de democratisering van de samenleving, zo kan het principe van de synodaliteit (*syn-hodos*, *gemeenschappelijke weg*) een inspiratiebron zijn, niet alleen voor de katholieke kerk om openheid te beoefenen voor oecumenische, interreligieuze en interculturele samenwerking, maar ook voor een politieke cultuur van coëxistentie in een pluralistische wereld.

Nu is de wereld in oorlog, maar we moeten nadenken over de wereld na de oorlog. Wij mogen geen oude fouten herhalen en de geestelijke energie van de wereldgodsdiensten niet onderschatten.

Bedreigd door de gevaarlijke tumoren van nationalisme, populisme en fundamentalisme

In de loop van de geschiedenis is Europa de moeder geweest van revoluties en hervormingen, het brandpunt van wereldoorlogen en het proces van globalisering. Europa is de oorsprong geweest van vele culturele, wetenschappelijke, economische en technologische ontwikkelingen die zich over de hele wereld hebben verspreid en belangrijke lichte en donkere sporen in de wereldgeschiedenis hebben achtergelaten. Vandaag wordt de droom van een verenigd Europa dat met beide longen ademt, Oost en West, in die beide longen bedreigd door de gevaarlijke tumoren van nationalisme, populisme en fundamentalisme. Het therapeutische, niet het destructieve, potentieel van religie moet worden ontwikkeld. Een tijd van crisis is altijd ook een tijd van nieuwe uitdagingen en kansen.

Dit essay werd gepubliceerd op 18 mei 2022 in jezuïetentijdschrift America. Vertaling door Ben Frie SJ.

Auteur Jonathan Littell: 'Compromissen met Poetin zouden een catastrofe zijn'

Jonathan Littell is een Frans auteur van Amerikaanse afkomst. Zijn roman 'De Welwillenden' werd met de 'Prix Goncourt' onderscheiden, de meest gerenommeerde Franse literaire prijs.

Vertaling: Wim Vermeylen

De leidende politici in West-Europa lijken steeds in de verleiding om de dialoog met Poetin aan te gaan – maar echte gesprekken met Rusland zullen slechts een kans maken wanneer Poetins leger in Oekraïne volledig verslagen wordt. Dat schrijft auteur Jonathan Littell in een essay.

Sinds enige tijd klinkt uit alle richtingen een deprimerend liedje: de Oekraïners zijn onredelijk, de NAVO gaat te ver, we zouden over de inflatie moeten nadenken, en vooral zouden we Poetin voorzichtig moeten aanpakken. De vroegere Minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, Henry Kissinger, formuleerde die visie het duidelijkst. Hij beweerde vorige maand in Davos dat Oekraïne grondgebied moest afstaan, anders zou het land 'een nieuwe oorlog (van de NAVO) tegen Rusland' riskeren.

In Duitsland, waar de regering van Olaf Scholz de levering van beloofde wapens aan Oekraïne afremt, denkt een deel van de politieke klasse blijkbaar dat de oplossing voor de Duitse energieafhankelijkheid van Rusland er niet in bestaat er een enigszins pijnlijk einde aan te maken. Liever sluiten ze de ogen en keren ze terug naar hun ongemakkelijk comfort. Wat Emmanuel Macron betreft, hij is de aanvoerder van de groep 'Rusland mag niet vernederd worden'.

Kolossale fouten zijn het! En wat voor een teken van zwakte en tekort aan strategische visie. Poetin zal niet aarzelen er op elke denkbare manier gebruik van te maken. Zoals een Russisch miljardair – hij staat dicht bij het Kremlin – onlangs tegen de Britse onderzoeksjournaliste Catherine Belton zei, gelooft Poetin reeds 'dat het Westen uitgeput zal raken... en hij gelooft dat hij op lange termijn zal winnen.'

In werkelijkheid vernedert Poetin zichzelf. Omdat hij deel wil uitmaken van de groten van de wereld zonder hun fundamentele regels te accepteren.

Om onze capitulatie te versnellen zet hij alle middelen in die hem ter beschikking staan: maximale druk op olie- en gastoevoer door georkestreerde beperkingen, destabilisering op de Balkan, chantage door schaarste aan granen. Dat laatste leidt in Afrika snel tot een grote catastrofe en kan een nieuwe migratiegolf veroorzaken. Om nog maar te zwijgen over de nucleaire dreigingen die Poetin herhaaldelijk uitspreekt. Alsof hij werkelijk bereid is voor zijn ambities en persoonlijk overleven de wereld en daarmee Rusland naar de ondergang te drijven.

De leugen als kernstuk

Na zijn aanvankelijke verbazing over de snelle en gecoördineerde reactie van het Westen op zijn inval in Oekraïne, bekijkt hij de afloop weer op lange termijn: hij rekent op de verdeeldheid van Europa en meer bepaald op de zwakte en het kennelijke onvermogen van West-Europa om de imperiale fantasie van het Kremlin te begrijpen.

Voor Poetin en zijn minister van Buitenlandse Zaken Sergej Lavrov was de leugen het kernstuk van hun opleiding. De dialoog is voor de Russische president slechts nuttig wanneer ze hem

voordelen oplevert en zijn pionnen vooruit helpt, vooraleer hij voor zijn ambities en persoonlijk overleven teruggrijpt naar geweld indien nodig. Onderhandelingen of een akkoord – zoals de Minsk-akkoorden I en II van 2014 en 2015 om het conflict in de Donbas te beëindigen – zijn slechts een moment om zich van een voordeel te verzekeren tot zich een gelegenheid biedt om weer winst te boeken.

Geloven, zoals Kissinger, dat we naar een status quo ante kunnen terugkeren, is een compleet foute inschatting. Geloven dat iemand Poetin ervan zou kunnen overtuigen onderhandelingen te beginnen waarmee hij (eindelijk) zijn belofte zou kunnen nakomen, is ronduit belachelijk. Mochten we niet zo machteloos, zo aarzelend, zo blind zijn geweest, dan waren we in 2015 ermee begonnen Oekraïne te bewapenen of NAVO-troepen op Oekraïense bodem te stationeren, al was het maar als instructeurs. Dan had Poetin deze oorlog nooit geriskeerd. Wanneer we hem ook maar één vinger toesteken, neemt hij de hele hand als basis voor de volgende stap.

We moeten de bekering van Macron en Scholz toejuichen. Ze hebben eindelijk begrepen dat ze een Oekraïense kandidatuur voor de EU niet langer kunnen blokkeren. Intussen lijken alleszins hun illusies ten overstaan van Poetin niet dood en begraven.

Sinds decennia heeft een deel van Europa, te beginnen met Duitsland, zijn behoefte aan energie overgelaten aan Rusland, terwijl ze waarschuwingen van de klimaatdeskundigen in de wind sloegen en weigerden afscheid te nemen van fossiele brandstoffen. Zoveel verloren tijd en zoveel geluk voor Moskou. Sinds begin van de oorlog heeft Rusland 93 miljard euro ontvangen voor fossiele brandstoffen, het grootste deel ervan kwam van de EU.

Vladimir Poetin is een man die in de 21ste eeuw een oorlog van de 20ste eeuw voert om de doelen van de 19de eeuw te bereiken.

Nu zitten we te jammeren omdat de benzineprijs boven de twee euro per liter ligt. Dat is beschamend. Ook in Oekraïne is de benzine duur en eindeloze rijen auto's schuiven er aan om te tanken. Maar niemand klaagt. Wat de Oekraïners willen is géén goedkopere benzine, maar wapens en munitie om de indringers terug te slaan, hun steden te bevrijden en de verloren gebieden te heroveren. En dat is terecht.

Met de invasie van Oekraïne heeft Poetin de wereldorde van na 1945 doen wankelen. Hij en zijn volgelingen blaffen naar de wereld, dat is hun werkwijze om zaken te doen. Maar onder elkaar schatten ze de realiteit van de machtsverhoudingen zorgvuldig in en berekenen koel de gevolgen. Toen de Oekraïners met hun onverzettelijke weerstand het offensief tegen Kiev blokkeerden, trok Poetin zijn troepen terug en openbaarde daarmee de omvang van de gruwel die zijn 'bevrijdings'-leger de bevolking van Botscha, Irpin, Motyschin en zoveel andere steden had aangedaan.

Niet 1919 maar 1939

Nu Poetin zich eindelijk realiseert hoe zwak zijn slecht opgeleide en corrupte strijdmacht is tegenover een zwaar gemotiveerd en westelijk bewapend Oekraïens leger, concentreert hij zich op de Donbasregio om de ene na de andere stad te vernietigen – de enige mogelijkheid die hem rest om zijn oorlog te voeren. Ook hier moet hij gestopt en teruggedreven worden. De Amerikanen en Britten hebben toegezegd raketsystemen te leveren met groter bereik om het machtssevenwicht te herstellen. Dat is een stap in de goede richting. Maar er moet nog meer gedaan worden.

Vladimir Poetin is een man, die in de 21ste eeuw een oorlog van de 20ste eeuw voert om de doelen van de 19de eeuw te bereiken. Voor hem, hij vergelijkt zich nu met Peter de Grote, is de totale annexatie van Oekraïne een existentiële vraag, die niks met zijn tirades tegen de NAVO te

maken heeft. Oekraïne mag niet meer bestaan, daarom gaat het. En geen toegeving, geen diplomatieke welwillendheid, geen 'verstandig' compromis zal hem ervan hinderen zijn doel te bereiken. De Oekraïners oproepen om de strijd te staken en te onderhandelen over een 'Minsk III', 'V' of 'V' is een uitnodiging voor een verse invasie van Oekraïne binnen enkele jaren, zodra Poetin zijn leger weer heeft opgebouwd.

Toen Macron op 9 mei voor het EU-parlement in Straatsburg over hypothetische onderhandelingen met Rusland sprak, zinspeelde hij op het Verdrag van Versailles van 1919. Dat zou 'de wegen naar de vrede' geblokkeerd hebben door Duitsland te vernederen. Macron heeft duidelijk niet begrepen in welk historisch moment we leven. Wanneer er inderdaad één ogenblik voor Rusland was, dat aan Duitsland 1919 herinnerde, dan was dat moment 1991. Sindsdien houdt een revanchistisch, fascistisch en volledig corrupt regime Rusland in een ijzeren greep. Het heeft de civiele maatschappij vernietigd, de hele economie van het land voor eigen profijt overgenomen en de democratische wereld en de orde uitgedaagd. Precies zoals Duitsland na het uiteenvallen van de Weimar Republiek in de jaren dertig. We schrijven vandaag niet 1919 maar 1939.

In West-Europa zitten onze leidende politici nog altijd vast in hun mythes, hun intellectuele inertie en morele zwakte die veroorzaakt werden door een al te lange vrede.

En precies zoals bij Hitlers 'Derde Rijk' zal de enige weg naar de vrede ooit de totale ineenstorting van Poetins regime eisen. Alleen een vrij en democratisch Rusland, dat door zijn burgers en niet door een maffieuze, van messianistische ideeën bezopen kliek geleid wordt, kan weer een volwaardig lid van de internationale gemeenschap worden, zoals Duitsland en Japan dat na 1945 tenslotte is gelukt. Voor de Polen, de Baltische staten en de andere landen van Midden-Europa is dat een voor de hand liggend feit; de Amerikanen lijken het uiteindelijk begrepen te hebben; zelfs de Finnen en de Zweden hebben vele decennia moeizaam bewaarde neutraliteit overboord geworpen om toevlucht te zoeken bij de NAVO.

Maar in West-Europa zitten onze leidende politici nog altijd vast in hun mythes, hun intellectuele inertie en morele zwakte die veroorzaakt werden door een al te lange vrede. Ze lijken constant in de verleiding om compromissen te sluiten. Die zijn dikwijls noodzakelijk, maar in de huidige situatie zouden ze slechts een catastrofe vormen voor de Europese droom en Poetins ambities alleen maar nieuwe impulsen geven.

Alleen een volledige militaire nederlaag van de Russische strijdkrachten in Oekraïne kan in ons continent veiligheid verzekeren. En slechts op basis van zo'n nederlaag zullen we in staat zijn echte gesprekken met Rusland te voeren en duurzame afspraken te maken. Zonder een duidelijke en evidente zege van Oekraïne zal de diplomatie niets anders dan geklets of capitulatie betekenen. 'Rusland mag niet vernederd worden', zeggen sommige mensen. Maar hoe meer we ons buigen om Rusland tegemoet te komen, des te meer schreeuwt Poetin dat zijn land vernederd wordt.

Verbazingwekkend toch, dat we zijn spel verder meespelen. In werkelijkheid vernedert Poetin zichzelf. Omdat hij deel wil uitmaken van de groten van de wereld zonder hun fundamentele regels te accepteren. Omdat hij de mensenrechten schendt wanneer het hem past, in Tsjetsjenië, in Georgië, in Syrië en nu in Oekraïne. En omdat hij een oorlog begint met een miserabel, archaisch leger dat door zijn eigen generaals half leeggeplunderd en half uitgehongerd wordt. Wanneer hij ons dat echt kwalijk neemt, dan is het niet aan ons om hem onze excuses aan te bieden, wel om hem een harde les te leren.

De risico's te benadrukken. Dat is nu eenmaal mijn job."

AGENDA SEPTEMBER – OKTOBER – NOVEMBER 2022

INHOUDELIJK THEMA NIEUWE WERKJAAR “VRIJHEID IS MEER DAN IK IK IK.....”

ZONDAG 11 SEPTEMBER om 10.30 uur: Viering in de Werfkapel

Een viering in de tussentijd; tussen vakantie en de start van ons nieuw werkjaar.

Op deze dag kunnen we niet voorbij aan “NINE-ELEVEN” van 2001 en hoe dit gebeuren onze geschiedenis grondig heeft beïnvloed.

Deze viering wordt voorbereid door Stefaan.

Dinsdag 13 september van 19.45 tot 22 uur: Start van ons BIJBELS LEERHUIS, dat doorgaat in De Mantel van Sint Maarten.

We beginnen met de lezing en actualiserende bespreking van het BIJBELBOEK NUMERI, het vierde boek van de Thora, in het Hebreeuws genoemd BEMIDBAR (In de woestijn).

In deze eerste samenkomst wordt een inleiding gegeven op dit merkwaardig bijbelboek: situering binnen de Thora; indeling en hoofdlijnen, enzovoort...

ZONDAG 25 SEPTEMBER om 10.30 uur

STARTVIERING VAN ONS NIEUW WERKJAAR

Algemene inleiding op het jaarthema: “Moeilijke Vrijheid” of “Vrijheid is hard werken”.

Op zoek naar een evenwicht tussen individuele vrijheid en gemeenschappelijk gedragen zorg voor de gemeenschap.

Mogelijke bijbelteksten: Genesis 12,1 en volgende; Romeinenbrief 14,12-23 en 15, 1-7

En het verband met het bijbels leerhuis rond het boek Numeri

Deze viering wordt voorbereid en voorgegaan door groep 3

Na de viering worden een drankje en een hapje voorzien

Woensdag 28 september om 20 uur: Dagelijks Bestuur van Jebron (Hogeweg 50 Erembodegem)

Dinsdag 4 oktober: interlevensbeschouwelijke klimaatwake in de kerk van Sint Paulus. We zullen met Jebron een inbreng doen tijdens deze wake.

ZONDAG 9 OKTOBER OM 10.30 uur: viering in de Werfkapel

Thema: VRIJHEID in het kader van de grote drie (égalité – fraternité - liberté)

Vandaag: liberté

Deze viering wordt voorbereid en voorgegaan door groep 1.

Dinsdag 11 oktober van 19.45 tot 22 uur: BIJBELS LEERHUIS, dat doorgaat in De Mantel van Sint Maarten.

We starten de lezing van NUMERI-BEMIDBAR en staan stil bij de eerste twee hoofdstukken.

ZONDAG 23 OKTOBER OM 10.30 uur: viering in de Werfkapel

Zoals steeds bereidt Stefaan een viering voor in verband met de steeds brandende actualiteit.

Het concrete thema wordt in de week voor de viering medegedeeld.

Maandag 24 oktober om 20 uur: Dagelijks Bestuur van Jebron (Hogeweg 50 Erembodegem)

ZONDAG 6 NOVEMBER OM 10.30 uur: viering in de Werfkapel.

Thema: BROEDERLIJKHEID in het kader van de grote drie (égalité – fraternité - liberté)

Deze viering wordt voorbereid en voorgegaan door groep 2.

Dinsdag 8 november van 19.45 tot 22 uur: BIJBELS LEERHUIS, dat doorgaat in De Mantel van Sint Maarten.

We vervolgen onze lezing van NUMERI-BEMIDBAR en staan stil bij het derde hoofdstuk.

ZONDAG 20 NOVEMBER OM 10.30 uur: viering in de Werfkapel

Zoals steeds bereidt Stefaan een viering voor in verband met de steeds brandende actualiteit.

Het concrete thema wordt in de week voor de viering medegedeeld.

Maandag 28 november om 20 uur: Dagelijks Bestuur van Jebron (Hogeweg 50 Erembodegem)

Jebron Info

Wens je Jebron-Info niet meer te ontvangen, geef dan een seintje via mail.

Jebron vzw ; Open Huis voor Vorming en Pastoraat

Nieuw Mailadres : jebron@jebron.be

Nieuwe Website www.jebron.be

Nieuw Postadres: Hogeweg 50, 9320 Erembodegem

Raad van Bestuur: Inge De Bruyn, Paul De Witte, Luc D'Hooghe, Annie Maes, Kristien Renneboog, Erik Van Assche

Liturgieverantwoordelijke Paul De Witte